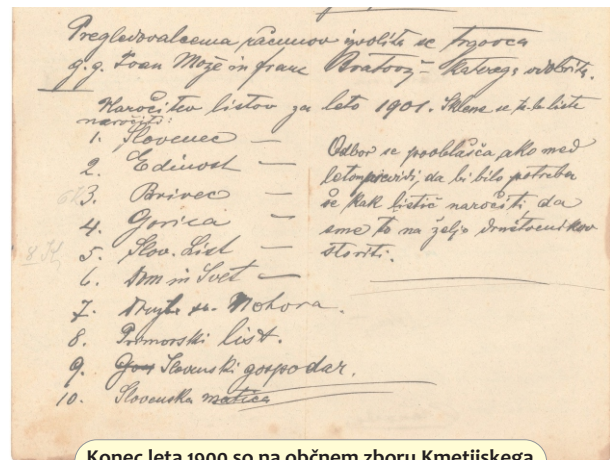

TUDI PRI DRUGIH NARODNO-KULTURNIH DRUŠTVIH SO IMELI KNJIŽNICE

V 19. stoletju je imelo poleg Vipavske čitalnice svojo knjižnico tudi društvo Učiteljska bukvarnica, ustanovljeno leta 1870. Leto pozneje je začelo delovati še Bralno društvo Vipava z načelnikom grofom Lanthierijem, ki je imel v svojem gradu bogato knjižnico. Koliko je bilo v njej tudi slovenskih knjig, ni znano.

V začetku 20. stoletja je v Vipavi delovalo več narodnih društev z lastnimi knjižnicami: Kmetijsko in obrtniško bralno društvo, Bralno društvo Ilirija, Katoliško slovensko izobraževalno društvo in Zveza katoliških slovenskih nepolitičnih društev.

Razkol med klerikalnim in liberalnim taborom je bilo čutiti skoraj v vseh vaseh. Vsaka politična stran je zato imela tudi svoje kulturno društvo s knjižnico. Bralna društva so bila ustanovljena že v zadnjih desetletjih 19. stoletja v Št. Vidu (današnji Podnanos), na Lozicah in Gočah, v začetku 20. stoletja še na Slapu. Po letu 1904 se je razmahnilo ustanavljanje društev s knjižnicami v katoliškem krogu. Po vseh krajih so zaživela katoliška slovenska izobraževalna društva.

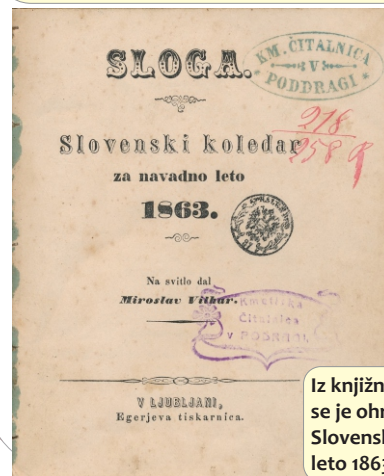
Konec leta 1900 so na občnem zboru Kmetijskega rokodelskega bralnega društva v Vipavi potrdili naročilo novih revij in časopisov.
(Zapisnik občnega zbora, PANG 1095, t.e. 2)

FAŠISTIČNA OBLAST JE UNIČILA VELIK DEL KNJIŽNEGA BOGASTVA

Težko bi se dokopali do točnega podatka, koliko knjig se je nabralo do razpusta društev leta 1927 v vseh knjižnicah na območju današnje vipavske občine. Točni podatki o številu knjig za katoliška izobraževalna društva so zbrani v Društvenih koledarčkih Slovenske krščanske socialne zveze. V letu 1913 naj bi bilo v knjižnicah vipavskih katoliških društev preko 2200 knjig. Obseg knjižnic štirih čitalnic težko določimo. Za podraško čitalnico lahko trdimo, da je imela okrog 1000 knjižnih enot. Vipavski čitalnici bi morda pripisali enako ali celo večje število knjig. Za Podnanos in Slap ni podatkov. Ker pa so imela svoje, verjetno manj obsežne knjižnice, tudi druga kulturna društva v posameznih krajih, smemo dodati še nekaj sto knjig in se približamo številu 5000. Zaradi fašistične raznarodovalne politike se je od vsega tega bogastva ohranil le manjši del. Nekatera društva so uspela skriti svoje imetje. Knjige so razdelili med člane, ki so jih bolj ali manj ohranili po svojih domovih.

PO LETU 1945 SO PROSVETNA DRUŠTVA PONOVO ZBRALA OHRANJENE KNJIGE

Takoj po končani vojni je v vipavskih vaseh spet zaživelo kulturno dogajanje in z njim obnova knjižnic. Ponovno naj bi se v vseh knjižnicah zbralo okrog 2500 knjig. Ob tem ne smemo pozabiti, da se je precej knjig ohranilo tudi po župniščih. Edinstven primer je podraška knjižnica, ki je obdržala vlogo samostojne javne knjižnice vse do sredine 80-ih let prejšnjega stoletja. Njen knjižni fond, ki je zbirka treh starih knjižnic: čitalnice, katoliškega izobraževalnega društva in šole, je ostal v vasi in je živ dokaz, kako so se razvijale javne knjižnice na Vipavskem.

Iz knjižnice podraške čitalnice se je ohranila tudi knjiga "Sloga. Slovenski koledar za navadno leto 1863" Miroslava Vilharja.

Viri razstavljenih dokumentov in knjig

- >Arhiv Republike Slovenije; arhivski fondi: AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, AS 68/XVI Kraljevska banska uprava Dravske banovine - upravni oddelek in AS 136 Okrajno glavarstvo Postojna; dovoljenje za uporabo št. 62530-266/2012/2;
- >Goriški muzej, zbirka plakatov;
- >Pokrajinski arhiv v Novi Gorici; arhivski fondi in zbirke: PANG 73 Pokrajinski narodno osvobodilni odbor za Vipavsko, PANG 342 Okrajni svet Svobod in prosvetnih društev Gorica, PANG 667 Zbirka razglednic krajev, PANG 1009 Albumi fotografij Ivana Možeta, PANG 1012 Zbirka arhivskega in dokumentacijskega gradiva, PANG 1095 osebni fond Hrib - Vipava;
- >Arhiv in knjižnica Prosvetnega društva Podraga;
- >Lavričeva knjižnica Ajdovščina;
- >Knjižnica Župnije Podnanos;
- >internetna stran dLib.si - Kmetijske in rokodelske novice;
- >www.lokalno.si/2012/06/24/81648/zgodba/Jurij_Grabrijan...

Okrajšave:

- >AS: oznaka za arhivske fonde Arhiva Republike Slovenije
- >PANG: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici
- >t.e.: tehnična enota
- >a.e.: arhivska enota

Kolofón

Avtorica razstave in zgibanke: Lilijana Vidrih Lavrenčič,
Pokrajinski arhiv v Novi Gorici
Oblikovanje razstavnih panojev in zgibanke: Erik Pregelj,
Pokrajinski arhiv v Novi Gorici
Lektoriranje: Marija Bajc,
Lavričeva knjižnica Ajdovščina
Izdala in založila: Lavričeva knjižnica Ajdovščina
(zanjo Artur Lipovž, direktor)
Tisk: Copigraf Faganelj Nova Gorica

Vipava, 2014

150 let VIPAVSKE ČITALNICE NJEN POMEN ZA RAZVOJ JAVNE KNJIŽNICE

Razstava o ustanovitvi in delovanju

Vipavske čitalnice
ter o društvenih knjižnicah
na območju sedanje
vipavske občine

Vipava, 2014

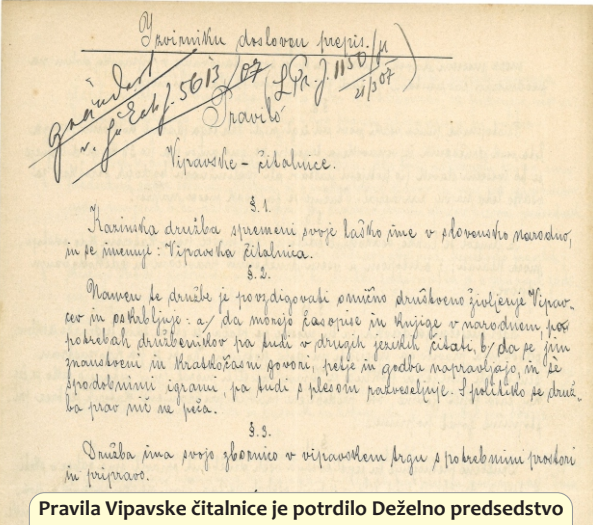

POKRAJINSKI
ARHIV V
NOVI GORICI
Trg Edvarda Kardelja 3
5000 Nova Gorica

Lavričeva knjižnica
Ajdovščina
150 let knjižničarstva v Ajdovščini in Vipavi

USTANOVITEV VIPAVSKE ČITALNICE

V Vipavi je tlela želja po narodni čitalnici kar nekaj let pred uradno ustanovitvijo. V začetku leta 1862 so domoljubni domačini z dekanom Jurijem Grabrijanom podpirali idejo, da se ustanovi čitalnica v vsaki vasi, "da se kmetom in rokodelcem priložnost dá, vse pozvedeti ... , da bi ob nedeljah in praznikih brez dolge poti in z manjšo zamudo vanjo hodili," kot je zapisal dopisnik z Vipavskega v Bleiweisovih Novicah. Narodno navdušenje je v tem letu doživelo vrhunec z veselico na Zemonu. Na mali šmaren, 8. septembra 1862, se je tu zbralo okrog 800 ljudi. Govori in petje so ustvarjali močno naravnost k enotnosti in dvigu slovenstva. To je bila prva slovenska množična prireditev, ki je združevala Vipavsko dolino, ločeno med dve deželi, Goriško in Kranjsko. Živahno kulturno življenje se je stopnjevalo in po dveh letih prineslo prvo vipavsko čitalnico. Na občnem zboru, 18. februarja 1864, se je vipavsko društvo Kazino preimenovalo v Vipavsko čitalnico. Deželna vlada v Ljubljani je potrdila pravila 22. aprila, naslednji dan pa je to storilo še deželno predsedstvo. 12. maja je bil izvoljen prvi odbor, za ravnatelja čitalnice je bil imenovan dekan Grabrijan. Čitalnico je vodil do smrti leta 1882.

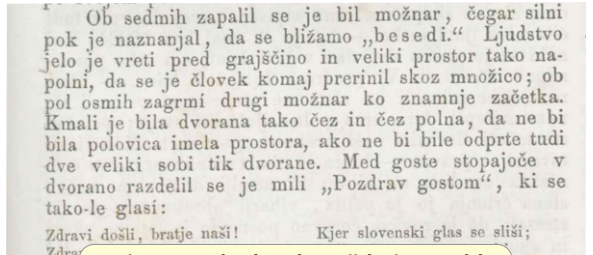
Pravila Vipavske čitalnice je potrdilo Deželno predsedstvo za Kranjsko 23. aprila 1864. (Prepis pravil iz leta 1907, AS 136, t.e. 41, št. 84)

USTANOVNA "BÉSEDA"

V nedeljo, 14. avgusta 1864 je bilo vipavsko grajsko poslopje z okolico in grajskim parkom prizorišče velike narodne svečanosti, slovesnega odprtja Vipavske čitalnice. Prišli so gostje od blizu in daleč: iz bližnjih vipavskih vasi, iz Ajdovščine, Gorice, Trsta, Razdrtega, s Pivškega in iz Ljubljane. Pozdravljali so jih možnarji, rogovi in godba. Pester program z nagovori, petjem, recitacijami in dramskimi odlomki se je zaključil z ognjemetom in plesom. Naslednji dan, na veliki šmaren, pa so se mnogi pridružili še romarskemu shodu v Logu. Bleiweisove Novice so v dveh zaporednih številkah obširno poročale o tem dogodku. Ohranilo se je tudi podrobno poročilo vipavskega okrajnega predstojnika, poslano deželnemu predsedniku v Ljubljano. V omenjenih zapisih so uporabljali tedaj uveljavljeno obliko imena "ipavska čitavnica".

Vipavsko grajsko poslopje je bilo prizorišče ustanovne "bésede". (Razglednica Vipave, poslana leta 1907, PANG 667, št. 1751)

Novice gospodarske, obertnijske in narodske, št. 35, 31. 8. 1864, str. 287; dLib.si

ZAČETKI VIPAVSKE JAVNE KNJIŽNICE IN NJENO DELOVANJE DO PRVE SVETOVNE VOJNE

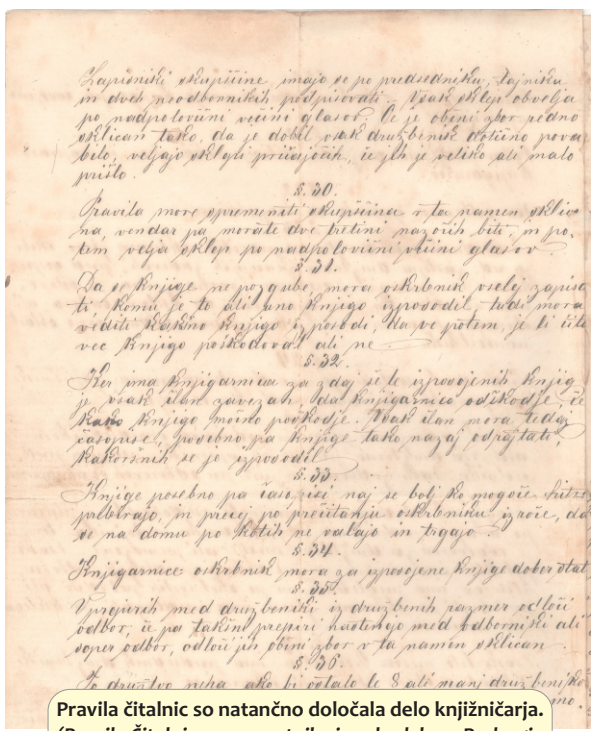
Ob ustanovitvi Vipavska čitalnica ni imela javne knjižnice. Svojim članom, leta 1865 jih je bilo 67, je omogočala branje časopisov in knjig v narodnem pa tudi v drugih jezikih. Izposoja na dom je bila mogoča le članom in v času, ko so bili čitalniški prostori zaprti. Sčasoma je postala knjižnica dostopna vsem Vipavcem. Čitalnica je imela svoje prostore na glavnem trgu pred šolskim poslopjem (danes Trg Pavla Rušta). Hiša, kjer je gostovala čitalnica, je večkrat zamenjala lastnike oziroma hišno ime. V začetku 80-ih let 19. stoletja je bil lastnik hiše Anton Uršič z Dobrada pri Podragi in tako se je prijelo hišno ime Dóbrovec oziroma Pri Uršiču. Zaradi ženskega nasledstva je v hišo prišel najprej priimek Petrovčič, z naslednjo generacijo pa Kebe. Ohranjenih je nekaj dokumentov o prireditvah in o občnih zborih čitalnice, ki zgovorno pričajo o njenem delovanju. Člani čitalnice so bili med organizatorji odmevnega in množičnega tabora v Vipavi 14. avgusta 1870. Najstarejši ohranjen plakat je iz leta 1887. Na njem in tudi na drugih mlajših dokumentih so uporabljali ime "Narodna Čitalnica". Precej bolj skopi so podatki, ki bi nam ustvarili podobo o knjižnici, znana pa so imena nekaterih knjižničarjev.

Vabilo Narodne Čitalnice v Vipavi na veselico 8. septembra 1901 (AS 136, t.e. 43)

OKOLIŠKE ČITALNICE

Vipavski čitalnici sta čez štiri leta sledili še podraška in šentviška. V Podragi so si več let prizadevali, da bi jim vlada potrdila pravila. Brez potrjenih pravil je čitalnica živahno delovala že od leta 1866, z 12. februarjem 1868 pa so lahko tudi uradno javno nastopali. Pravila podraške čitalnice so že v prvem členu poudarila, kaj je njen glavni namen: "Čitanje časopisov in knjig, pisanih v slovenskem jeziku." Kar štirje členi pravil pa so natančno določali poslovanje knjižnice. Jeseni istega leta, 27. septembra 1868, so tudi ustanovitelji čitalnice v Št. Vidu predložili deželni vladi svoja pravila, ki jih je odobrila že čez dober mesec. Skoraj desetletje pozneje, leta 1877, je začela delovati še ena čitalnica v vipavskem okraju - na Slapu. O šentviški in slapenski čitalnici ni veliko znanega. Verjetno sta kmalu prenehali delovati. Od vseh štirih čitalnic se je ohranil le arhiv podraške čitalnice.

Pravila čitalnic so natančno določala delo knjižničarja. (Pravila Čitalnice za posestnike in rokodelce v Podragi z dne 24. 1. 1868, PANG 1012)